

Клочко Н.Л.

**РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ В ХХ СТОЛІТТІ**

Вінниця – 2010

УДК 37.014

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки і психології
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла
Коцюбинського (протокол № 12 від 29.06.2010 р.).

Клочко Н.Л. Реформування початкової освіти України в ХХ столітті:
Посібник / Н.Л.Клочко. – Вінниця: ВДПУ, 2010. – 117 с.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Сметанський М.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент Лапшина І.М.

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Соціально-педагогічні аспекти перебудови початку масової шкільної освіти в Україні (поч. ХХ ст.-1940)	5
2. Тенденції реформування системи початкової освіти в період посилення трудового навчання (1940-1964)	34
3. Реформування системи освіти в період підвищення теоретичного рівня початкового навчання (1964-1984)	59
4. Зміни у проблемі вступу до школи в період модернізації національної початкової освіти (1984-2000)	79
Післямова	104
Використані та рекомендовані літературні джерела	108

ПЕРЕДМОВА

Розбудова незалежної Української держави створила сприятливі умови для відновлення й розвитку української педагогіки, національної системи освіти й виховання дітей та молоді в Україні.

Акт проголошення державної незалежності України, а також Декларація про її суверенітет вимагають забезпечення національно-культурного відродження українського народу, його історичної свідомості й традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови в усіх сферах життя.

На законодавчому рівні визначено нові зміст, мету і стратегічні напрями реформування всіх ланок освіти з метою її демократизації, гуманізації, відповідності світовим стандартам. Модернізація освіти стає пріоритетною в сучасному розвитку суспільства. Закон України „Про освіту” (1991), Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”) (1993), Національна доктрина розвитку освіти України (2002) поставили завдання забезпечити українську спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією й народними традиціями; осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку; відображення у змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке значення україно-(народо)-знавства, етнічної історії та етногенезу українців; формування поваги до історії рідного народу; реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу.

На шляху реалізації основних напрямів розвитку освіти в ХХІ ст. погляд в історію є доцільним, щоб уникнути помилок, виявити досягнення, інноваційний потенціал сучасної реформи, зберегти і примножити її здобутки. Вивчення історії реформування початкової шкільної освіти

сприятиме осмисленню й усвідомленню сучасних процесів в освіті та проектуванню її майбутнього.

У пропонованому посібнику ми розглядаємо реформу початкової освіти України у ХХ ст. як процес змін, ініційованих на урядово-адміністративному рівні, регульованих законодавчими актами, та на громадсько-педагогічному рівні у контексті суспільно-політичних, соціально-економічних та педагогічних детермінант.

1. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕБУДОВИ ПОЧАТКУ МАСОВОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ПОЧ. ХХ СТ.-1940)

Розвиток початкової освіти на початку ХХ ст. характеризувався різноманітними подіями, прогресивними і реакційними тенденціями в педагогічній думці, активною діяльністю українських просвітителів і педагогів, які боролися за національну українську школу. Революційні події початку ХХ ст. стали каталізатором освітніх процесів.

В Україні в 1900-1917 рр. існували початкові школи різних типів: однокласні та двокласні народні училища, церковнопарафіяльні школи, школи грамоти, земські школи, зразкові училища Міністерства народної освіти тощо. Освітня діяльність шкіл орієнтувалась у своїй діяльності на законодавчі акти, що визначали її організацію, умови та обсяг роботи, відомче підпорядкування, права вчителів й учнів.

Однокласні народні училища (нижчі елементарні школи) належали до шкіл першого рівня. В них навчали письма, читання, рахунка та основ Закону Божого. Двокласні народні училища – другий рівень початкової освіти. Навчальні дисципліни першого класу однокласних та двокласних училищ були аналогічними. Уніфікованого плану та програм навчання в однокласних та двокласних народних училищах не існувало. Кожна губернія розробляла власний план та програми, враховуючи місцеві умови. У програмах було затверджено основні методичні прийоми навчання, визначено вимоги до

ВИКОРИСТАНІ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Анайкина Л.И. Партийно-государственная политика в сфере народного образования в РСФРР (1922–1991): моногр. / Л.И. Анайкина. – М.: В. Секачев, 2001. – 304 с. – Библиогр.: с. 267-304.
2. Березівська Л.Д. Скрипченко Надія Федорівна / Л.Д. Березівська // Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб.: у 2 кн. / за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. Кн. 2. – С. 507-511.
3. Богуславский М.В. XX век российского образования / М.В. Богуславский. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 336 с.
4. Бондар А. Народна освіта і педагогічна наука в Україні / А. Бондар. – К., 1967. – 176 с.
5. Бондар А.Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917-1967) / А.Д. Бондар. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 226 с.
6. Броневщук С.Г. Уроки реформи школи 1970-1980 гг. / С.Г. Броневщук // Стандарти и мониторинг в образовании. – 2000. – № 4. – С. 3-11.
7. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920 рр.) / Г. Васькович. – К.: Мандрівець, 1996. – 395 с.
8. Грінченко Б. Якої нам треба школи / Б. Грінченко. – К.: Друкарня С.А.Борисова. – 1906. – 36 с.
9. До національного відродження через школу // Рад. освіта. – 1990. – 31 лип. (№ 61). – С. 1-2.
10. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. – К.: Рад. шк., 1959. – 26 с.
11. Керівні матеріали про школу / упоряд. С.В. Бабич, В.О. Вікторов, С.П. Заволока. – К.: Рад. шк., 1962. – 387 с.
12. Кобзар Б. Школа України на новому етапі / Б. Кобзар // Рід. шк. – 1968. – № 1. – С. 1-11.
13. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика / Я. Кодлюк. – Тернопіль: Підруч. і посіб., 2004. – 228 с.

14. Концепція середньої загальноосвітньої національної школи України // Рад. освіта. – 1991. – 14 серп. (№ 65). – С. 1-3.
15. Корж Л. Земська школа на Харківщині / Л. Корж // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 50-55.
16. Липник В.Н. Школьные реформы в России: очерк истории / В.Н. Липник. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. – 83 с.
17. Лубенець Т. Программы предметов преподаваемых в одноклассных и двухклассных народных училищах ведомства Министерства Народного Просвещения / Т. Лубенець. – К.: Просвещение, 1905. – 48 с.
18. Навчальні плани денних загальноосвітніх шкіл на 1989/90 н.р. // Інформ. зб. Міністерства освіти УРСР. – 1989. – № 10. – С. 3-5.
19. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1984/85 навчальний рік // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1984. – № 9. – С. 3-26.
20. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1986/87 навчальний рік // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1986. – № 6. – С. 3-26.
21. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1988/89 навчальний рік // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1988. – № 10. – С. 3-14.
22. Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи // Рад. шк. – 1984. – № 6. – С. 3-26.
23. Очерки истории педагогической науки в СССР (1917–1980) / под. ред. Н.П. Кузина, М.Н. Колмаковой. – М.: Педагогика, 1986. – 288 с.
24. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР / под. ред. Ф.Г. Паначина, М.Н. Колмаковой, З.И. Равкина. – М.: Педагогика, 1988. – 272 с.
25. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол. М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебов [и др.]. – М.: Большая Рос. энциклопедия, 2002. – 528 с.

- 26.Побірченко Н.С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських громад (друга половина XIX – початок XX століття): Монографія. / Н.С. Побірченко. – К.: Науковий світ, 2002. – 331 с.
- 27.Порадник соціального виховання. – Харків: Всеукраїнське державне видавництво, 1925. – 162 с.
- 28.Про викладання навчальних предметів у 1984-85 навчальному році // Рад. шк. – 1984. – № 7. – С. 29-49.
- 29.Про використання ТЗН у викладанні російської мови в національній школі // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1984. – № 10. – С. 3-28.
- 30.Проект єдиної школи на Україні. – Кам'янець-Подільський. Накл. Міністерства народної освіти, 1919. – Кн. 1: Основна школа. – 172 с.
- 31.Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи в УРСР // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1966. – № 1. – С. 2-8.
- 32.Про заходи по виконанню постанов ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 10 липня 1984 р. №281 „Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1985. – № 5. – С. 3-24.
- 33.„Про „Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1973. – № 18. – С. 17-22.
- 34.Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи: Постанова Пленуму ЦК КПРС 10 квітня 1984 р.; Постанова Верховної Ради СРСР // Про реформу загальноосвітньої школи: зб. док. і матеріалів / пер. з рос. – К. : Політвидав України, 1984. – С. 9-13.
- 35.Про перехід на нові навчальні плани і програми середньої загальноосвітньої школи // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1986. – № 3. – С. 3–5.

36. Про підсумки навчально-виховної роботи в 1-х класах чотирирічної початкової школи відповідно до вимог шкільної реформи // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1987. – № 15. – С. 3-5.
37. Про реформу загальноосвітньої і професійної школи : зб. док. і матеріалів / пер. з рос. – К.: Політвидав України, 1984. – 110 с.
38. Про роботу органів народної освіти, шкіл та дошкільних закладів республіки по створенню організаційно-педагогічних умов для переходу на навчання дітей 6-річного віку // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1986. – № 9. – С. 29-32.
39. Про Статут середньої загальноосвітньої школи // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1970. – № 22. – С. 3-19.
40. Про хід виконання постанови ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 7 липня 1972 р. №326 „Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальший розвиток загальноосвітньої школи УРСР” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1973. – № 18. – С. 9-17.
41. Пятый съезд учителей УССР (15-16 мая 1987 г.). / редкол. В.Е. Тараненко, В.С. Плохий, В.В. Усенко, М.И. Шкиль, И.С. Щербатенко, М.Д. Ярмаченко. – К.: Рад. шк. – 144 с.
42. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / С.Ф. Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
43. Русова С.Ф. Націоналізація школи / С.Ф. Русова // ВУШ. – 1917. – № 1. – С. 3-7.
44. Русова С.Ф. Нова школа / С.Ф. Русова // Світло. – 1914. – № 7-8. – С. 1-16.
45. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть / О.Я. Савченко // Освіта України. – 2000. – 12 квіт. (№15). – С. 4.
46. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – 911 с.
47. Сухомлинська О.В. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О.В. Сухомлинська // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – Вип. 176: Педагогіка і психологія. – С. 161-171.

48. Спроба практичного переведення комплексного методу. – Харків: Держ. вид. України, 1923. – 84 с.
49. Томашенко В. Державна освітня політика в Україні (1961–1985 роки) / В. Томашенко, О. Жабенко // Вісн. Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2002. – № 2. – С. 147-155.
50. У Центральному Комітеті КПРС і Раді Міністрів СРСР. Про дальше удосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи // Рад. шк. – 1986. – № 6. – С. 19-25.
51. У Центральному Комітеті КПРС і Раді Міністрів СРСР. Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організація їхньої суспільно корисної, виробничої праці // Рад. шк. – 1984. – № 7. – С. 3-6.
52. У Центральному Комітеті КПРС, Раді Міністрів СРСР і Всесоюзній Центральній Раді Професійних спілок. Про підвищення заробітної плати вчителів та інших працівників народної освіти // Рад. шк. – 1984. – № 7. – С. 19-21.
53. Фоменко М.В. Идеи реформы воплотить в жизнь / М.В. Фоменко // Реформе школы партийную заботу / сост. В.В. Усенко, В.И. Батышев, И.С. Бык. – К.: Политиздат Украины, 1985. – 102 с.
54. Хроніка. Освітні справи // ВУШ. – 1917. – № 2. – С. 68-69, С. 113-115.
55. Хроніка. Освітні справи // ВУШ. – 1917. – № 1. – С. 63.
56. Хроніка. Освітні справи // Радянська освіта. – 1930. – № 7. – С. 58-59.
57. Хрущев Н.С. Воспитывать активных и сознательных строителей коммунистического общества: речь на XIII съезде ВЛКСМ 18 апр. 1958 г. / Н.С. Хрущев. – М.: Мол. гвардия, 1961. – 47 с.
58. Чепіга Я.Ф. Азбука трудового виховання й освіти / Я.Ф. Чепіга. – К.: Державне видавництво України, 1922. – 146 с.
59. Чепіга Я.Ф. Проект Української Школи / Я.Ф. Чепіга // Світло. – 1913. – №3. – С. 14-30.

- 60.Чепіга Я.Ф. Проект Української Школи / Я.Ф. Чепіга // Світло. – 1913. – №4. – С. 12-29.
- 61.Чепіга Я.Ф. Тимчасові програми (критичний нарис) / Я.Ф. Чепіга // ВУШ. – 1918/1919. – № 5. – С. 291-295.
- 62.Чехов Н.В. Всеобщее обучение / Н.В. Чехов // Русская школа. – 1906. – № 12. – С. 113-118.
- 63.Листування з повітовими відділами народної освіти про забезпечення їх помешканням, підручниками, шкільним приладдям, організація школярів, асигнування коштів. Заяви співробітників освіти установ Харківської губернії про надання відпусток та виплату зарплати // ЦДАВОВУ. - Ф. 166, оп. 1, спр. 322, арк. 76.
- 64.Матеріали про перебудову програм шкіл соцвиху молодшого та старшого центрів (резолуції, протоколи, зауваження, плани, листування) // ЦДАВОВУ. - Ф. 166, оп. 8, спр. 534, арк. 21, 24.
- 65.Проект єдиної школи на Україні й програми з поясненнями до них // ЦДАВОВУ. - Ф. 2201, оп.1, спр. 676, арк. 1-5, 8.
- 66.Протоколи засідання Надзвичайної комісії по захисту дітей від 30 червня і 6 серпня 1920 р. Матеріали про роботу Полтавського губвідділу наросвіти (звіти, доповіді, доповідні записки, учбові плани, програми та інше) // ЦДАВОВУ. - Ф. 166, оп. 1, спр. 957, арк. 20, 27, 35.
- 67.Протоколи комісії по виробленню програми з історії, проекти програм і пояснюючі записки в цій же справі // ЦДАВОВУ. - Ф. 2201, оп. 1, спр. 683, арк. 2, 62, 101.
- 68.Стенографічний протокол засідання колегії Народного комісаріату освіти УРСР (4 квітня 1945 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 55 (Матеріали (протоколи, стенограми та рішення засідань Колегії Наркомосвіти УРСР, т.1. 7 лютого-10 травня 1945), 169 арк.), арк. 16-29.

69. Отчет об учете ущерба, причиненного немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками учреждениям Народного комиссариата просвещения УССР // Ф. 166, оп. 15, спр. 61 а, 55 арк.
70. Матеріали (протоколи, стенограми та рішення засідань колегій Міністерства освіти УРСР), т. ІУ, 21 серпня 1948 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 385, 281 арк.
71. Навчальні плани початкової, семирічної і середньої школи УРСР на 1952-53 н.р. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво „Рад. школа”, 1952 // Ф. 166, оп. 15, спр. 1344, 2 арк.
72. Програми для шкіл І-Х класів на 1953 р., т.І // Ф. 166, оп. 15, спр. 1346, 231 арк.; т.ІІ // спр. 1347, 207 арк.
73. Звіт про роботу шкіл УРСР за 1952-53 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 1348, 131 арк.
74. Річний звіт про роботу шкіл УРСР за 1953-54 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 1544, 82 арк.
75. Стенограма наради у міністра освіти УРСР 6 березня 1957 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2028 (Стенограма нарад у міністра освіти УРСР та його заступників з питань роботи шкіл республіки (12 лютого - 11 грудня 1957 р.), 208 арк.), арк. 20-23.
76. Річний звіт Міністерства освіти УРСР про роботу шкіл та органів народної освіти УРСР за 1956-57 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2130, 146 арк.
77. Навчальні плани початкової, семирічної і середньої школи УРСР на 1957-1958 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2348, 7 арк.
78. Стенограма засідання колегії Міністерства освіти УРСР 28 січня 1959 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2458, арк. 3-53; арк. 67-71.
79. Протокол засідання Міністерства освіти УРСР 10 квітня 1959 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2461 (Матеріали (протоколи, стенограми, доповідні записки, довідки, постанови) засідання колегії Міністерства освіти УРСР, 4-28 квітня 1959 р.), 263 арк.), арк. 5-8.

80. Стенограма засідання позачергової колегії Міністерства освіти УРСР (10 травня 1966 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 4902 (Документи (протоколи, стенограми, постанови та доповідні записки) засідань колегії Міністерства освіти УРСР. 6-22 травня 1966 р., 254 арк.), арк. 25-30.
81. Стенографічний протокол засідання колегії Міністерства освіти УРСР 10 квітня 1959 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2461, арк. 9-14.
82. Навчальні плани для загальноосвітніх шкіл УРСР (проект) // Ф. 166, оп. 15, спр. 2461, арк. 41-57.
83. ЦК Компартії України „Пропозиції про поліпшення вивчення російської і української мов у школах УРСР” (26 лютого 1974 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 8677, арк. 121-126.
84. Документи засідання колегії Міністерства освіти УРСР (стенограми, рішення, доповідні записки). 4 лютого 1976 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 8860, 81 арк.
85. Стенографічний протокол наради семінару завідувачів облвно про завдання обласних відділів народної освіти в справі покращення роботи навчальних закладів республіки. 26-28 квітня 1965 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 4473, 49 арк.
86. Довідка Міністерства освіти УРСР про хід підготовки стабільних програм і підручників для 8-річних і середніх шкіл УРСР. 19 жовтня 1965 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 4607, 132 арк.
87. Стенограма Республіканської наради активу працівників народної освіти УРСР про завдання по виконанню постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 10 листопада 1966 р. №87 „Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої школи”. 28-29 березня 1967 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 5387, 391 арк.
88. Навчальні плани середніх загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл УРСР на 1971-72 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 8250, 60 арк.
89. Рада Міністрів УРСР. „На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 2 листопада 1978 р. №518 „Про заходи по дальшому удосконаленню

- вивчення і викладання російської мови в УРСР” // Ф. 166, оп. 15, спр. 9014, арк. 160.
90. О состоянии выполнения постановления Совета Министров УССР от 2 ноября 1978 г. №518 „О мерах по дальнейшему совершенствованию изучения русского языка в УССР” // Ф. 166, оп. 15, спр. 9100 (Документи, направлені до ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР та ін. державних органів з питань народної освіти (довідні, інформації). 14 травня - 25 серпня 1981 р., 108 арк.), 1-5 арк.
91. Комплексні заходи Міністерства освіти УРСР по реалізації Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи // Ф. 166, оп. 15, спр. 9208 (Документи засідання колегії Міністерства освіти УРСР (рішення, постанови, доповідні записки, 14-27 червня 1984 р., 196 арк.), арк. 5-52.
92. Рішення колегії Міністерства освіти УРСР (15 липня 1986 р.) „Про хід реалізації реформи загальноосвітньої школи та завдання органів і закладів народної освіти республіки по її здійсненню в світлі рішень червневого (1986) Пленуму ЦК КПРС і липневого 1986 р. Пленуму ЦК Компартії України” // Ф. 166, оп. 15, спр. 9284 (Документи засідань колегії Міністерства освіти УРСР (протоколи, рішення, постанови). 25 червня - 15 липня 1986р., 149 арк.), арк. 73-74.
93. Постанова колегії Міністерства освіти УРСР і президії Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ „Про підсумки роботи органів і установ освіти республіки у 1986 р. та заходи по реалізації рішень XXVII з'їзду КПРС, шкільної реформи, виконанню планів і соціалістичних зобов'язань на 1987 р.” // Ф. 166, оп. 15, спр. 9321 (Документи засідань колегії Міністерства освіти УРСР (протоколи, постанови, доповідні записки, рішення). 28 січня - 18 лютого 1987 р.), 295 арк., арк. 42-46.
94. Постанова колегії Міністерства освіти УРСР і президії Республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ

- (10 березня 1988 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 9347 (Документи засідань колегії Міністерства освіти УРСР (постанови, рішення, доповідні записки). 10-30 березня 1988 р.), 132 арк.), арк. 5-11.
95. Заходи Міністерства освіти УРСР по виконанню рішень лютого 1988 р. Пленуму ЦК КПРС, квітневого 1988 р. Пленуму ЦК Компартії України // Ф. 166, оп. 15, спр. 9348 (Документи засідань колегій Міністерства освіти УРСР (постанови, рішення, доповідні записки). 25 травня 1988 р.), 64 арк.), арк. 3-8.
96. Рішення колегії Міністерства народної освіти УРСР „Про концепцію середньої загальноосвітньої школи УРСР” (10 серпня 1990 р.) // Ф. 166, оп. 17, спр. 78 (Документи засідань колегії міністерства (рішення, постанови, доповідні записки). 25 липня - 10 серпня 1990 р., 131 арк.), арк. 69-88.
97. Протокол № 5 засідання колегії Міністерства народної освіти УРСР від 22 травня 1991 р. // Ф. 166, оп. 17, спр. 114 (Документи засідань колегії Міністерства народної освіти (протокол № 5, рішення, постанови, доповідні записки). 22 травня 1991 р., 71 арк.), арк. 1-5.
98. Протокол № 6 засідання колегії Міністерства народної освіти УРСР від 19 червня 1991 р. // Ф. 166, оп. 17, спр. 115 (Документи засідань колегії Міністерства народної освіти УРСР (протокол № 6, рішення, постанови, доповідні записки). 19 червня 1991 р., 171 арк.), арк. 1-20.